

Pomakların Tarihi

Bugün Rodoplara, Pirin, Vardar Makedonya'sı bölgelerinde bulunan Pomak Türklerinin 10 asırlık uzun ve hazin bir tarihi geçmiştir. Onların bu tarihi geçmişi XI. yüzyılda Kuman Türkleri'nin zikredilen bölgelere yerleşmesiyle başlamaktadır. Kuman Türklerinin Balkanlara gelmeleri Pimali Çin'de milâdi 916 tarihinde "Hitay Devleti'nin ortaya çıkmasıyla başlamaktadır. Ana-yurtlarında "Kimak" ve yahut "Kimek" adıyla anılan Kuman Türkleri tarih sahnesinde çok aniden parlayıp temayüz etmeleri ve yine çok aniden infisah edip sönmeleri arasında uzun bir zamanın geçmesi, haklarında tarihi yönden araştırma zorluğu çökmektedir. Fakat Orta Asya ile Önasya tarihleri tetkik edildiğinde Kuman Türkleri'nin milâdi 916 tarihlerinde Pimali Çin'den ayrıldıkları görülmektedir. Yeni yeni ülkeleri işgal ve istila ederek büyük bir fütuhat arzusuyla yanıp tutuşan bu Türk kavmi, her yönüyle kuvvet ve varlıklarını Ruslarla yürüttü-ğü savaşlarda hissettirmiştir.

Kumanlar, Çin kuzeyinden, Orta Asya ve Kafkaslardan Rus boz-kıyrlarına gelince Kıpçak adını almışlar, sahip oldukları bozkırlara da onlara izafeten "Desti Kıpçak" yani Kıpçak Bozkırları adı verilmiştir. Bizanslılar bu öz-Türk unsuruna Komany, Mankun, Kun, Kuman ve Paloç, Almanlar ise Falon ve Falp, Ermeniler de "Chartep", Latinler "Cumann" diye hitap etmişlerdir. Bu tabirlerin hepsi bir isim ve sıfat olmaktan ziyade, daha fazla bu kavmin muhtelif yönlü özelliğini belirten tabirlerdir. Bu tabirler, Alman ve Ermeni dillerinde "sarışın ve kumral" manalarını da ifade etmektedir. Nimeth'e göre, Kıpçak keli-mesi "hiddetli, kırgın, cesur" anlamına gelmektedir. Rus halkı ile kronikçileri ve tarihçileri Kuman Türklerinin Rus steplerini bir hamle-de bapandan bapanda adeta bir kasırga gibi işgal ve istila ettiklerinden, pek çok Slav boylarını hakimiyetleri altına aldıklarından, ovaların ve steplerin adeta "hakim-i mutlak" durumunda olduklarından daha fazla "ovalı" sıfatı üzerinde durmuşlar ve Kuman Türklerine "Polovets" sıfatını izafe etmişlerdir. Rusya tarihçileriyle kronikçileri bu Türk unsuruna "ovalı" sıfatını izafe ederken, Rus avamı de "sarışın ve kumral" sıfatını izafe etmiştir. Rusya ile Ukrayna steplerinde "ovalı" ve kısmen de "sarışın ve kumral" sıfatını tabiiyan Kuman Türkleri Balkan bölgesinde de üstün kabiliyet ve istidat gösterdiklerinden "dağlı" sıfatı ile müperref olmuşlardır. Çin kuzeyinden ve Orta Asya batısına doğru hareket eden Kuman Türkleri XI. Yüzyıl başlarında Yıldız'ın apağında Hazarlarla karışarak kuzeye sokulmuşlardır. Burada Yıldız-Kama Bulgarların büyük bir kısmını yutmuşlardır. Aynı yüzyılın ortalarına doğru Kuman Türkleri X. Yüzyılda Ysya'da etmiş olan Bulgar Türklerinin (Yıldız Bulgarlarının) bir kısmını da aralarına alarak Ukrayna ve Romanya üzerinden Balkanlara inmişlerdir. İlk olarak Kuzey Bulgaristan'ın Tuna boyu ve Dobruca bölgeleri-ne, daha sonra güneye doğru yayılarak Rodoplara ve Makedonya'nın dağlık kesimlerine yerleşmişler ve dağlıklarını mîntıkalara da kendile-rine has coğrafi isimlerini vermişlerdir. Mesela Makedonya'deki Kumanova, Sofya'da Kumantsi, Nevrokop'ta Kumanca. Kesriye'de Kumaniçevo, Vidin'de Kumani adası. Nişbolu'da Komana. Lofça'da Kumantsa gibi yer ve köy isimleri hep onların eserleridir. Milâdi 1034 yılından itibaren Peçenek ve Kuman Türklerinin Rodoplara, Batı Trakya ile Pirin ve Vardar Makedonya'sı bölgelerine, hatta İstanbul surları önüne kadar inmeleri Bizans'ı çok ciddi telaşlandırmıştır. Bu nedenle Bizans 1050 yılında büyük bir ordu teşkil edip Peçenek ve Kuman Türkleri üzerine sevk etmiştir. Fakat Bizans yenilgi-ye uğrayınca barış istediğinde bulunmak mecburiyetinde kalmış ve 1054 yılında antlaşması yapılarak Bizans devleti vergiye bağlanmıştır. Bu antlaşmayı takiben 30 yıllık süre içerisinde bugünkü Pomak Türkleri ataları olan Kuman Türkleri genel demografik yönden Rodoplara, Batı Trakya, Ege, Pirin ve Vardar Makedonya'sıyla Tuna boyunda kati-yet ifade eden hakimiyet kurmuşlardır.

1087 yılında Kuman-Peçenek Türkleri aralarında anlaşarak "Kuman-Peçenek Türk Federasyonu"nu kurmuşlardır. Üsküp yakınlarında kesif bir nüfusla konaklanan yörede "Koman" adında bir kent kurulmuş ve bu kent "Kuman-Peçenek Türk Federasyonu"nun başkenti olmuştur. Fakat bu iki kardeş Türk kavmi Bizanslılarla ve gayri-Türk unsurlarla savaşa-cakları yerde, Bizanslıların âdi politik entrikaları yüzünden birbirle-riyle savaşarak Birliði" yıkılmışlardır. Bu nedenle milâdi 1087 yılında teşekkül etmiş olan "Kuman-Peçenek Türk Federasyonu" 1091 tarihinde yıkılmış ve varlığını ve politik fonksiyonunu tarihin karanlığına terk etmiştir. Federasyonun yıkılması ile Peçenek Türklerinin çoğu Bosna Hersek ve Sofya yörelerine çekilerek yapılarını sürdürmüşlerdir. Kuman Türk boylarından bir çoğu ise Romanya, Macaristan, Avusturya ile Çekoslovakya içlerine kadar giderek buradaki gayri-Türk unsurların içinde "Pamanizmi" terk ederek Hıristiyan olmuşlar ve kendi etnik varlıklarını kaybetmişlerdir. Bu meyanda Batı Trakya ile Rodoplara ve Pirin bölgelerinin dağlık kesimleri bir hayli Kuman Türk boyları kalmıştır. Onlar 1091 yılından 1358'e kadar (Osmanlıyla-rın Rodoplara gelişine kadar) 267 sene boyunca topraklarda bazen müferid ve bazen de toplu halde hayat sürdürmüşlerdir.

Aynı zamanda bu bölgelere Anadolu'dan Bizans devleti tarafından iskan edilmiş bir çok Türk boylarının da burada ikamet ettikleri bilinmektedir. Bizans devlet yöneticileri IX-XIII. yüzyıllarda bir taraftan Slavların ve diğer taraftan Latinler'in Batı Trakya ve Rodoplara ile Makedonya eyaletleri üzerinde ciddi bir hakimiyet kurmalarını önlemek için Anadolu'dan, Babekî ve Çepniler'in, bilhassa Konya'nın bazı kesimlerinden bir çok Türkmen kabilelerini gayet tavizkâr tekliflerle bu yörelere götürüp iskan ettikleri bilinmektedir. Hatta IX. yüzyılda bile Bizans kaynaklarında "Vardarlı Türkler" adıyla zikredilen bazı Türk grupların Ohri ve Selanik dolaylarına yerleştirildikleri belirtilmektedir. Daha fazla Tesalya eyaleti ile Batı Trakya, Rodoplara ve Vardar Makedonya'sında "hüküm varlıklarını" hissettirmiş olan bu Türk grupları Konya dolaylarından bu eyaletlere göç ettiklerinden bunlar çevrelerinde "Konyar Türkleri" sıfatı ile temayüz etmişlerdir. Hatta bugün dahi buradaki Türklere ve Pomak Türklerine "Konyar", "Konyar Türkleri" lâkapları kullanılmaktadır. "Konyar" Türkleri'nin Tesalya ile Vardar Makedonya'sı ve Rodoplara muayyen bölgelerine Konya'dan göç etmelerine sebep olan pek çok amiller vardır. Bunların başlıcası Bizans'ın Batı Trakya ile Rodoplara ve Makedonya tekdürlüğünü bu Türk asıllı unsuruna eyaletlerinde "vergi muafiyeti" tanıması, dinî ve kültür serbestliği bahsetmesidir. Buna mukabil bu eyaletlerin Bizanslı tekdürlükleri IX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türklerinin Batı Trakya ve Rodoplara geçiş tarihi olan 1358 yılına kadar bu Türk asıllı unsurun Balkanlardaki müstevilere karış "ileri karakol güçleri" olarak kullanılmışlardır. Batılı tarihçileri Konya Türkleri'nin 1065 yılından itibaren Tesalya ile Makedonya'nın muhtelif yörelerine yerleşmiş oldukları hususunda tama-men fikir birliği içindedirler. Bu husus Anna Kaomnena'nın "Bizans kroniği"nde gayet açık olarak ifade edilmekte ve "Ohri civarına yerleştirilmiş" oldukları belirtilmektedir. Ayrıca Gümölcine'nin Kıymahalle Camii'nin içinde (581 H.- 1185 M. tarihli) bir kabir tabının bulunması, bu bölgenin Osmanlı fethinden önce bu veya bu sebeple oraya giden Türklerin bölgede yapıtlarını göstermektedir. Türklerin daha Bizans dönemi Rodoplara. Selanik ve Ohri civarına yerleştikleri K.Jireçek tarafından da teyit edilmektedir. Aynı şekilde Prof. İvan Batakiev 1935 yılında yayınlamış olduğu "Arda nehri vadisi" adlı kitabında Türklerin Rodoplara iskanını "XIV'cü asırdan önce", "Bizans döneminde" başladığını belirtmektedir. Bu görüş P. Deliradev tarafından da kanıtlanmaktadır. 1953 yılında yayımlandığı gibi eser Türkmen gruplarının Rodoplara iskanını Bizans-lılar tarafından Slavların bu bölgeye yerleşmesini önlemek amacıyla gerçekleştirildiğini

paylaşılmaktadır. Aynı görüp Bulgar Bilimler Aka-demisi'nin 1964 yılında yayınladığı "Bulgar Dialekt Atlası" adlı eserinde tek getirilmektedir. Bu ilmi eserde de P. Deliradev'in belirttiği gibi, Anadolu Türkleri'nin Rodoplara iskanlı X1-XIII. Yüz-yılları arasında Bizanslılar tarafından Slavlar'a güneye inmesini önlemek için gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Anadolu Türk kavimlerinin Tesalya ile Makedonya ve Rodoplar bölgelerine ilk çıkış tarihi olan 1065 yıllarında 55-60 bin kişilik bir topluluk halinde oldukları Bizans kroniklerinde de teyit edilmektedir. Bundan sonra Batı Ana-dolu'yu fetheden Aydın oğulları, Saruhan oğulları ve Karesi beyleri donanmaları ile Ege Denizini geçerek Balkanlara bir çok akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlardan en tanınmış kahraman Aydın oğullarından Gazi Umur Bey'dir. O evvela 1332 veya 1333 yılında Bodonitsa, Agriboz, Mora ve Gelibolu'ya yaptığı akınlarla dikkati çekmiştir. Bizans ile ittifakı ona Balkanlarda ehemmiyetli bir rol oynamak imkanı veren vermiştir. Bu imkanlardan yararlanan Gazi Umur Bey bir çok Anadolu Türk gruplarını bu yörelere iskan etmiştir. Bilhassa Kuman Türkleri'nin (Pomakların) yodun olarak oturdukları Rodoplar ve Batı Trakya havası 1345 yılına doğru Kantakuzen'in taht davaları esnasında Aydın oğlu Gazi Umur Bey'in muhtelif fütuhuna sahne olmuş ve Türkler bu bölgeye nüfuz etmeye başlamışlardır. Hatta, Rodop bölgesi bir müddet "Umur-Eli" adını taşımıştır. Bazı tahminlere göre, Gazi Umur Bey'in tepvikiyle Batı Trakya ile Rodoplar bölgesine 100 bin kadar Yörük-Türkmen iskan edilmiştir. Çaka Bey de pek çok Ege adasının hakimiyeti altına aldığı Semendirek ile Dedeadaç dolaylarında ve Meriç mansabında hakimiyeti kurduktan sonra, Ege bölgelelerinden 54 bin kadar Yörük-Türkmen topluluğunu Dedeadaç ve Kavala üzerinden Orta Rodoplara "ileri karakol" görevlisi olarak göndermiş ve o yörelerde kalmalarını sağlamıştır. Böylece milâdi 1065 ve 1345 yılları arasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden en az 200 bin kadar Yörük-Türkmen Batı Trakya ile Rodoplar ve Makedonya'nın muhtelif bölgelerine gönderilip iskan edilmiştir. İskan edilen Yörük-Türkmen grupları bu yörelerdeki Kuman Türkleri tarafından ilgi ve sevgi ile karşılanmıştır. Çok kırsal bir zaman içerisinde buradaki Kuman Türkleri ile muhtelif Yörük-Türkmen unsurları arasında "ihtilatlar" meydana gelmiş ve bu durum bölge coğrafyasına olduğu kadar tarihi-ne de resmen tescil etmiştir. Anadolu'dan iskan edilen bu Türk-Müslüman grupları yukarıda adı geçen bölgelerde yapıları Kuman Türkleri arasında İslâmiyet'in yayılmasında da etkin rol oynamışlardır. Ayrıca bu Türk gruplarının hareketleri sırasında Türkmen babası, Peyh, Derviş ve Abdal gibi İslâm dinî misyonerleri durumunda olan kişiler bu bölgelere gelip İslâm propagandasını yapmışlardır. Onlar İslâmı benimsetmek ve sevdirmek için güzel konuşma, güzel davranış ve örnek yapıları meziyetleri azâmi bir şekilde kullanmışlardır. Bu husus Bulgar tarihçisi V. Zlatarski ve Çek bilgini K. Jireček tarafından da teyit edilmiştir. "Bulgarların Tarihi" adlı eserinde Jireček bazı kaynaklara dayanarak İslâm dini misyonerlerin Balkanlar da İslâmı yayma propagandasını yaptıklarını ve XIII. yüzyıla kadar İslâm dininin bu yörelere yayılmasını belirtmektedir. Balkanlarda İslâmî tarikat peyhlerinin önemi olduğu kadar, buraya X. ve XI. asırda Orta Asya'dan göç etmiş Peçenek, Kıpçak (Kuman) gibi Türk boyları halen eski ananelerini kaybetmedikleri, sahip oldukları bu örf, âdet ve geleneklerin de İslâmî kabul etmelerinde önemli katkıları olmuştur. X. asırdan XIV. yüzyıla kadar Balkanlarda Slav akınlara maruz kalan bu Türk boyları büyük ölçüde lisanlarını kaybetmiş fakat eski örf, âdet ve geleneklerini devam ettirmişlerdir. Onların bu şekilde örf, âdet ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları kolayca İslâm dinini benimsemelerine yol açmıştır. Özellikle Pomak-Türklerinin İslâmî kabul etme hususu bu sebeplere bağlanmaktadır. Görülüyor ki, Rodoplar, Pirin Makedonya'sı ve diğer bölgelere yerleşen Kuman Türkleri arasında İslâmiyet Osmanlıların Balkanları fethetmesinden önce Anadolu Türkleri ve tarikat mensupları tarafından yayılmıştır. Bu nedenle Osmanlı Türkleri 1358'de Edirne üzerinden Rodoplara fütuhat hareketine giriştiklerinde bu bölgeye asırlar önce yerleşmiş olan Kuman Türklerini karşılarında Müslüman olarak bulmuşlardır. Onlarda Anadolu'dan gelen Türk-Müslüman kardeşleri-ne yardım etmede kolaylıklar bulmuşlardır. Bu yardımlar, maddî ve manevî yönden olduğu gibi, Rodoplar ile Pirin ve Vardar Makedonya'sı üzerinde yapılmış fütuhat hareketleri esnasında Pomak Türkleri'nin "öncü", "ardçı" ve "ileri keşif kollarında aktif görevler almaları olmuştur. Bu görevini üstlendiklerinden dolayı Balkanlı Slavlar Kuman Türk Müslümanlarına "pomagaç" (yardımcı) adını vermişler ve zamanla sözcük "pomak" şeklini almıştır. Bütün bu gelişmeler, bizlere, Osmanlı Türk akıncı ve uç beylerinden çok evvel Batı Trakya Rodoplar ve Vardar Makedonya'sı bölgelerinde "ileri karakol" durumunda Müslüman Türk unsurunun mevcut olduğunu, Yunanlıların ve Bulgarların ise tarihin hiçbir döneminde yodun bir unsurla bu bölgelere yerleşmediklerini göstermektedir. Bilhassa yayla yöreleri ve damlık kesimleri yüzyıllarca gayri meskûn yerler olarak kalmışlardır. Pirin ve Rodopların her yönden deher etmesi Osmanlı Türkleri'nin bu bölgelere fütuhatlara yapmaya giriştikleri 1358 yılından itibaren başlamıştır. Osmanlı devlet yönetimi 1362'de Rodoplar'daki fütuhat hareketlerini tamamladıktan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlelerinden pek çok Yörük-Türkmen aipretlerini alıp bu yörelere yerleştirmeye devam etmişlerdir. Fetihlere paralel olarak, zaman içinde Ana-dolu'dan Balkanlara geçen Yörükler, İstýranca dağlarıyla, Rodop dağlarının tümüne, Par dağlarına ve Makedonya'ya kadar uzanan yörelere irili ufaklı cemaatlar halinde davalarıyla serpilerek yurtlanmıştır ve bu yörelerdeki dağ, tepe, yaylak, eðrek, akarsu ve kaynarcalara ve zamanla yerleşik hâle geçerek kurdukları mahalle ve köylere ve ekip biçtikleri mezaralara bugün dahi kullanılmakta olan yer adlarını vermişlerdir, ki bu adların çoğu ya bu cemaatların veyahut la onların reislerinin adlarından kökenlenmiştir. Uygulanmış iskan politikası Sultan I. Murad zamanında olduğu gibi, Sultan I. Beyazid döneminde de yodun bir şekilde sürdürülmüş-tür. Fatih Mehmed de bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve Rodoplar ile Rumeli'nin diğer bölgelerinde bulunan Yörüklerin ferdi ve umumi durumlarını kanunu bir statüye bağlamıştır. Böylelikle bapta Rumeli olmak suretiyle Rodoplar'daki bütün Yörükler muayyen devlet mükeffiyetlerinden muaf tutulmuş ve buna mukabil, seferi durumlarda her Yörük ocak, oymak ve aipretlerinden piyade, süvari, ardçı, istihkama gibi erleri alınmıştır. Her Yörük 80 dönümlük bir arazi üzerinde tasarruf hakkına sahip olmakla beraber nis-pette meskûn çevrede otlak, kırsal gibi münbit arazilere de sahip edilmişlerdir. Bütün bu icraat tarzları Rodoplar'daki Yörük-Türkmen gruplarıyla Pomak Türklerini Ymparatorluğa sıkı sıkıya bağlamış ve böylelikle sadık bir unsur tipi meydana getirmiş boyları "Konyar" Yörükleri gibi Müslüman Pomak Türkleri arasında İslâm Türk kültürünün yerleşmesi bakımından da etkili olmuş ne-denle Müslüman Pomak Türlerinde Kuman Türklerinden tevarüs eden hasletler pek az kalmıştır. Her yönden Egeli Türk aipretlerinin tesiri altında kalmış olan Müslüman Pomak Türkleri, bugün yeni bir halita beklinde varlıklarını sürdürmektedirler.